Onzen Heertje, erfgoedvereniging vzw
Kwartaalschrift 2005/4

De sacramenten

Verantw. Uitgever:
Onzen Heertje, erfgoedvereniging vzw., Trommelaarstraat 15, 8970 Poperinge

Uitgave ter gelegenheid van de tentoonstelling "Wijwatervaatjes en sacramenten".
In Mesen. Opening 10 09 2005.

Bij de kaftblz.
Het fenomeen "wijwatervaatje" verwijst onmiddellijk naar de Rooms Katholieke[1] gebruiken. Het doopselwater: "echt en natuurlijk water, zoals bronwater, putwater, rivierwater, fonteinwater… " wordt in functie van het doopsel gewijd en krijgt opzich kracht. De gelovige ziet er bescherming in. Het wordt sacramentalie als men het kruisteken maakt. Een oudere traditie bracht het wijwatervaatje aan de slaapkamer deur. De engelbewaarder werd erop afgebeeld. Het wijwater werd gebruikt om de gebouwen te vrijwaren van de bliksem….

1 Cf. Afbeelding van de paus, Lourdes en Maria.

Sacramenten

Naar aanleiding van de tentoonstelling van wijwatervaatjes in Mesen tijdens de Grote Keer 2005, gaan we even dieper in op wat er aan iconografisch materiaal bestaat rond de sacramenten.

Begripsomschrijving

– Sacramentaliën

Latijn: *Sacramentalia*, dat wat tot wijding strekt: door de kerk ingestelde wijdingen of zegeningen van personen of zaken.
Voorbeelden:
EXORCISME
Handelingen en *gebeden* van een door de bisschop benoemde exorcist die de uitdrijving van een duivel uit een bezetene ten doel hebben
ROZENHOEDJE
of Rozenkrans:
(1) *bidsnoer* van vijfmaal tien kralen, telkens onderbroken door grote kraal en voorafgegaan door kruisje plus één grote, drie kleine en wederom één grote kraal;
(2) *het gebed zelf*, als volgt: aan het kruisje wordt de geloofsbelijdenis gebeden, aan de grote kralen het Onze Vader (met de formule Ere zij de Vader, enz.), en aan alle kleine kralen het Weesgegroet; het aldus eenmaal rondbidden wordt ook wel rozenhoedje genaamd.
Het volledige rozenkransgebed omvat het drievoud daarvan. Bij elk tiental kralen wordt een geheim uit het leven van Maria overwogen. Het rozenkransgebed met sterke nadruk op de Mariadevotie dateert uit de l5e eeuw en diende oorspronkelijk in hoofdzaak als plaatsvervanger van het officiële kerkelijk gebed der getijden, dat voor de ongeletterde gelovigen te moeilijk gevonden werd. Met de opkomst van de liturgische beweging in het midden van de 20e eeuw is deze vorm van gebed op de achtergrond geraakt. Het feest van de rozenkrans is op de eerste zondag van oktober.

– Schapulier

(Of Scapulier) van Latijn: *scapulae*, schouders:
(1) door sommige kloosterordes op borst en rug tot aan de voeten neerhangende lap stof, over het habijt heen gedragen;
(2) in navolging daarvan uit devotie door leken gedragen lapjes stof, verbonden door een lint;
(3) ter vervanging daarvan: de (schapulier)medaille, aan een kettinkje om de hals gedragen.
WIJWATER
Door een priester gewijd water ten gebruike bij liturgische of vrome handelingen. Oorspronkelijk ‘doopwater’. De latere gebruiken zijn de wijding van voorwerpen zoals bv. bedevaartmedailles of schapuliermedailles. De volksdevotie heeft er nog andere praktijken aan verbonden[2]: het wordt gesprenkeld om brandschade te voorkomen.

---

2 Het gebruik zijn vingers in het gewijd water te gaan bevochtigen in de kerk van Vlamertinge, waar de H. Job wordt vereerd. De H. Job is niet eens gecanoniseerde Heilige. Hij is wel een bijbels beeld van iemand die schurftig en pokdalig om de mesthoop zat. Het beeld steunt op Job 2:7-8: “En de satan verliet de vergadering.
Hij sloeg Job met kwaadaardige zweren van voetzool tot kruin. Job krabde ze af met een scherf, zittend in as.”

Het meest authentieke gebruik is bij de doop.
In tweede instantie is het ook bedoeld als herinnering aan het H. Doopsel, bv. als men de kerk binnengaat, bv. als men het lichaam van de overledene met wierook en wijwater eert omdat het "tempel" was van de H. Geest door het H. Doopsel". Wie een kerk binnengaat tekent zich met gewijd water om zich te herinneren dat hij door het doopsel is ingeschakeld in het heilsmysterie van de Vader die het offer van Zijn Zoon aanvaardde en de H. Geest stuurde om de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, Zijn Rijk te finaliseren.

De wijwatervaatjes spreken over de bescherming via de engelbewaarder en de veel andere heiligen die erop zijn afgebeeld.
Maar ze hebben ook heel zwaarwichtige boodschappen via de Calvarieberg en de symboliek van de Verlossing in Christus.
Hiernaast verwijzen we naar de twee vissen. De passage van de vissen en het brood uit het Tweede Verbond[3] is bekend. Jezus brengt brood uit de hemel, 'panis angelorum/angelicus", brood der engelen.
De vis is in de eerste kerk bekend als cryptische omschrijving van het mysterie van het geloof. "Jezus Christus is de Zoon van God en de Heiland of Redder. "Ιησους χριστος θεου υιος σωτηρ"

De hoofdletters uit de opeenvolgende woorden werden wellicht gebruikt als code = ΙΧΘΥΣ De vertaling van deze code is voor de niets vermoedende lezer het Griekse woord voor 'VIS'. Er zit dus een dubbele bodem in die iconografische voorstelling.

– Sacramentele genade

De specifieke zegening, genade, die elk sacrament geeft wordt in de Rooms Katholieke theologie sacramentele genade genoemd. Het begrip genade is aan onze gebruikelijke woordenschat te linken via de woorden "gunst, begenadiging". Vanuit de Katholieke doctrine is ze voorgesteld als een optelbare waarde. Zo is ze kwantitatief omschreven geweest in de aflaten.
Een kruisteken met gewijd water betekende een bepaalde kwantiteit aan aflaten. Ter verduidelijking formuleerde men het in dagen die men in het vagevuur[4] niet moest doorbrengen….. Cf. portiuncula waarbij volle aflaat te verdienen was voor de zielen in het vagevuur: de lijdende kerk.

3 Lucas 9:13: " Maar Hij zei tegen hen: `Jullie moeten hun te eten geven".' Zij zeiden: `Wij hebben niet meer dan vijf broden en twee vissen, of we zouden voor al dat volk eten moeten gaan kopen';"
4 Vagevuur: Plaats van lijden ("reinigend" vuur), waar de zielen die in Gods liefde zijn gestorven door tijdelijk lijden voor de nog aanklevende schulden en straffen voldoen. Veertig dagen was een quadrageen.

SACRAMENTEN

“Tekenen van bijzondere werkdadige genade, door Christus ingesteld en door de kerk nader vastgesteld in de vorm van zeven rituele handelingen elk met begeleidende taal, waardoor een specifieke zegening, wijding of genade wordt gegeven. De zeven sacramenten zijn: “het H. Doopsel, het H. Vormsel, de H. Eucharistie, het sacrament van de boetvaardigheid of de biecht, het sacrament van de zieken, het huwelijk en het priesterschap.

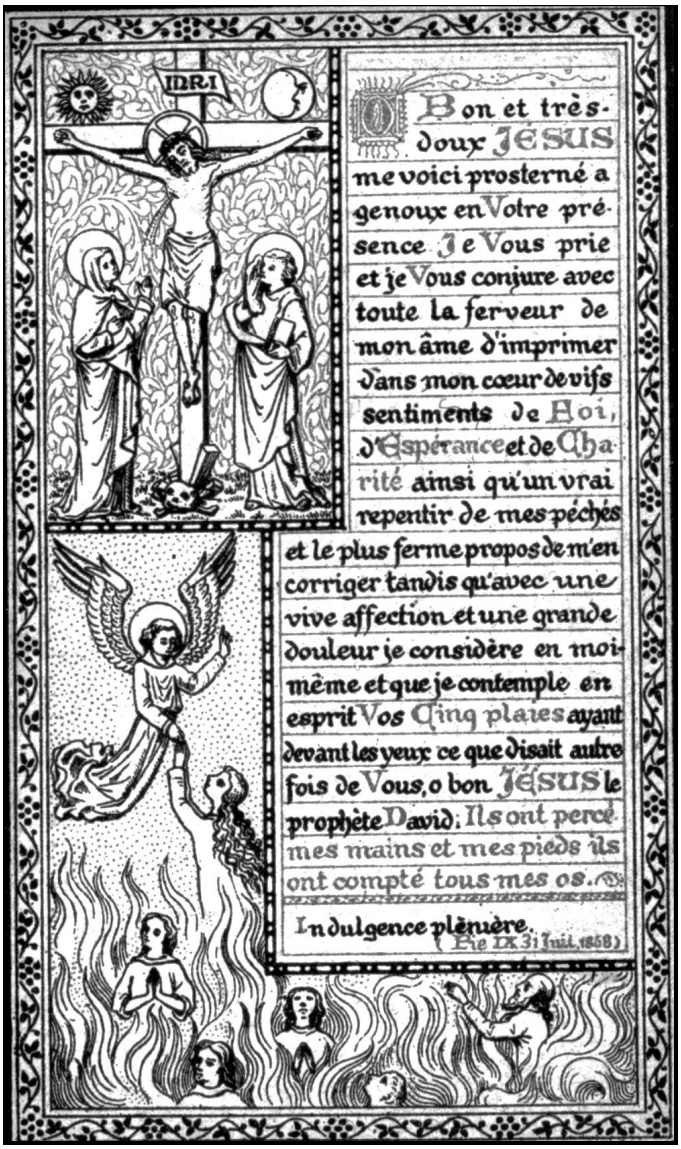

Het H. Doopsel

- Het Doopselsacrament

Hét sacrament is Christus. In zoverre we christenen zijn zijn we volgelingen van Christus. We stappen in Zijn project. We leven in zijn stijl. Via het doopsel worden we ingelijfd in Zijn heilseconomie. Doorheen de symbolische doopselhandeling (onderdompeling of overgieten van het hoofdje met water) en de aanroeping van de Heilige Drie-eenheid (“Ik doop U – met de toevoeging van de voornaam - in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest)” wordt de christen opnieuw geboren. Theologisch pleegde men te zeggen: “De mens wordt de erfzonde ontnomen en de vóór het doopsel bedreven zonden worden vergeven”. Zo wordt de dopeling lid van de christelijke gemeenschap: de gemeenschap der heiligen, van de lijdende[5], de strijdende[6] kerk en van de triomferende[7] kerk. Het doopsel met water kan vervangen worden door het doopsel van bloed[8] of het doopsel van begeerte[9].
Voor de RK kan het doopsel ook een kinderdoop zijn. De protestanten zien het doopsel als een persoonlijke keuze van de dopeling. Zijn argumenteren vanuit het principe dat het geloof een persoonlijke keuze is. De R.K. redeneert vanuit de kerkgemeenschap, de ouders als opvoeders en de werkzame kracht van het sacrament.

5 De zielen in het vagevuur.
6 Wij hier op aarde.
7 De Heiligen in de hemel.
8 Van een niet gedoopte om het geloof vermoorde martelaar.
9 Van een niet gedoopte persoon die God erkent en goed leeft.

- De doopbeloften

In de optie die de R.K. nam, nl. dat de kinderdoop in feite ook kan is het begrijpelijk dat het kind eens zijn engagement moet persoonlijk opnemen. De doopbeloften – die men nu ook in de paasliturgie heeft ingeschakeld – zijn een pastoraal-liturgische consequentie van "gedoopt zijn" als "werkwoord". In Christus leven betekent het afwijzing van het kwaad ("de duivel en al zijn pomperijen!) en trouw aan het geloof.

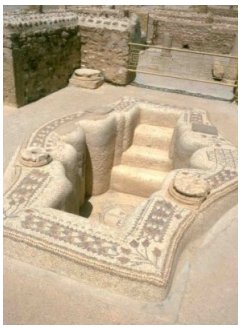

- De doopvont

De doop gebeurde aanvankelijk in een bad. De doopkapel was aan de rand van de kerk. Je ging de doopkapel binnen van buitenuit en kon dan na de onderdompeling de kerk binnen.
Catechumenen hadden een voorbereiding in boete en catechese en mochten na de doop de volledige eucharistie mee vieren. Ze hadden dan pas deel aan het "Mysterium Fidei" Hoe zo een oude doopvont er kan uit gezien hebben illustreert het beeld hiernaast. Het is de doopvont van Sufetula in Sbeita, Tunesië, 4e eeuw.

Het H. Vormsel

Het Vormsel is pas later afzonderlijk ontwikkeld[10]. Het sacrament bestaat uit meerdere handelingen (tekenen) de handoplegging[11] en de zalving van de bisschop[12], die kracht geeft om het geloof volwassen te beleven en te belijden.

De biecht

Het sacrament van de boetvaardigheid of het boetesacrament is het meest bedreigde. Ook dit sacrament is niet in zijn bekende vorm door Jezus ingesteld. De timmermanszoon gaf niet de opdracht om in de kerken zo'n houten 'biechtstoelen' te plaatsen.
De eerste christenen hadden nog niet de devotionele hoogconjunctuur die men in kloosters kent: de veelvuldige biecht, de wekelijkse biecht….
De oor-biecht kwam in onze gewesten via de Ierse monniken. Aanvankelijk was er enkel de doop. Die zich bekeerde koos geen zonde meer te doen. Gaandeweg ondervond men dat er vaak levenslange bekering nodig is. Deze stap terug was eerst via een lange boete. De publieke 'biecht' en het

10 In de 12de eeuw pas is het Vormsel afzonderlijk gevierd in de Latijnse kerk.
11 Oudste component, nl. uit de bijbelse tijd, waar de H. Geest met Zijn 7 gaven bij handoplegging werd gevraagd.
12 In de Oosterse kerk ook door de priester, hier nu stilaan ook door de aangeduide door de bisschop.

terugopgenomen worden was een zeldzaam en indrukwekkend gebeuren. De kandidaat 'biechtelingen', waren werkelijk 'boetelingen', in een 'boetekleed'.
We zijn echt niet meer op het originele spoor wanneer we denken dat we geen bekering nodig hebben……
De symboliek rond de biecht wijst ons op het feit dat zelfs Petrus, de eerste paus, de 'boete' nodig had, de 'bekering' wordt gesuggereerd op menig biechtstoel door de haan die Petrus herinnert aan zijn lafheid. Ook de al meer gekende Maria Magdalena is een veel voorkomende personaliteit als biechtstoelornament.
Het sacrament waarin door de priester in Christus' naam zonden vergeven worden vindt zijn rechtvaardiging in evangelietekst: "*Ontvangt de Heilige Geest, wier zonden gij zult vergeven hun zijn zij vergeven, wier zonden gij zult houden hun zij ze gehouden*[13]". Het zijn woorden van Jezus tot de apostelen op de dag van Zijn verrijzenis.

Afbeelding van de communiebank in Wulverdinge, Nord, Frankrijk.
We mogen ze niet los zien van de doopformule en de zin die we als kruisteken gebruiken als we met doopwater uit het wijwatervaatje "ons kruis maken". De Heer vergeeft, spelen of de nep-rouwmoedigheid maken enkel anti-reclame voor dit 'boete'-sacrament..

De H. Eucharistie

- Eucharistie = dankzegging

Ευχαριζω = Grieks en betekent dankzegging: sacrament waarin brood en wijn gewijd worden door de instellingswoorden die Jezus tijdens het Laatste Avondmaal uitgesproken heeft: "Dit is mijn Lichaam[14], dit is de kelk van mijn Bloed" is de kern van de eucharistieviering; een plechtigheid ten gevolge van Zijn opdracht herhaald: "Doet dit tot mijn gedachtenis".

- Symbolen

OFFERSYMBOLIEK
In de iconografie zijn heel veel symbolen met de eucharistie verbonden. Het brood, als offerande, als aanbieden van de eerstelingen, als voedsel en als gave, als verwijzing naar de broden en vissen Onze Lieve Vrouwekerk: koor dat verwijst naar het koor dat in de hemel zingt Gode ter ere.

13 Joannes 20: 23.
14 Latijn "Hoc est corpus meus", waaruit om een al te magische visie het woord HO CUS PO CUS werd gevormd.

uit de wonderbare spijziging in het evangelie[15]. Dit brood werd “panis angelicus”, “panis angelorum”, het brood van de engelen, het brood des levens[16].

De korenaren zijn de grondstof. De druiven herinneren aan Jezus als wijnstok[17] en aan de wijnpers uit het eerste verbond, de doodstrijd van Christus en het laatste avondmaal zetten ons telkens weer op het spoor van het eucharistisch offer dat door de Vader wordt aanvaard en ons heil betekent. De traditie vertelt ons in boekdelen hoe de dagelijkse opdracht en de gebeden na de communie bol stonden van het aansluiten bij het misoffer, het offer van Christus. Deze lijn gaf het ontstaan aan de vele prentjes met de pateen en het offerend gebaar van de priester. Aansluitend hierop wordt vaak verwezen naar de solidariteit van de strijdende kerk, hier op aarde, die verbonden met Jezus’ offer de lijdende kerk in het vagevuur kon helpen. Maar tevens in zijn liturgie[18] een lof is met de engelen en heiligen in de hemel. Deze suggestie wordt ons vaker geboden in het houtsnijwerk van het koorgestoelte in de kerk[19].

Maaltijdsymboliek

De eucharistie kan echter ook via het laatste avondmaal en via de parabels over het Rijk Gods, als feestmaal in het Vaderhuis, via de Emmaüsgangers[20], verwijzen naar de wonderbare spijziging, “de grazige weiden waar[21] en het

lichaam van Christus waar Paulus naar verwijst: de groep, die ‘elkaar liefhebben’ als herkenningspunt heeft[22].

De H. Teerspijze

Los van het H. Oliesel, het sacrament der zieken, is de eucharistie ook gebracht aan de zieken, en specifiek in het kader van de ‘laatste sacramenten’. Vroeger werd dit de “H. Teerspijze” genoemd. In het Latijn sprak men van het “viaticum”, de spijs voor de reis naar de hemel.

Aanbidding

In de R.K. visie is Jezus door de woorden van de consecratie tegenwoordig in de hostie en in de wijn na de consecratie op het altaar. De overgebleven

15 Marcus 6: 9-10, Matteüs 15: 16.
16 Joannes 6: 25: “brood om van te leven.”
17 Joannes 15: 1.
18 Grieks woord λαος ουργος = het werk van het volk, via Christus werkzaam en waardevol als lof van de Vader en opbouw van de gelovigen.
19 Zie voorbeeld van koorgestoelte Onze Lieve Vrouwekerk Poperinge.
20 Lucas 24: 13.
21 Psalm 23: 2-3. “2 Hij laat mij in grazige weiden rusten, Hij voert mij naar vredig water, daar geeft Hij mij nieuwe kracht. Hij leidt mij op het rechte spoor, omwille van zijn naam.”
22 1 Joannes 3: 14 Wij weten zelf wel dat wij uit den dood tot het leven zijn overgegaan, omdat wij onze broeders
liefhebben. Wie niet liefheeft blijft in den dood.

geconsacreerde hosties worden in het tabernakel[23] bewaard. Vele tabernakel hebben die cherubs als hint. Ook in de nieuwste creaties (zie hiernaast).

De godslamp

De aanwezigheid van Christus via de eucharistie in het tabernakel wordt in de katholieke kerken kenbaar gemaakt door de godslamp. Het rode lampje, olielampje of kaars brandt als uitnodiging om de Verlosser eer te brengen.

Het H. priesterschap

In Zijn leven heeft Jezus mensen gevormd en aangesteld. Het sacrament dat door handoplegging en gebed van de bisschop de persoon machtigt tot uitoefening van het ambt van geloofsverkondiging en toedienen van de sacramenten is het priesterschap.
Het is een van de drie sacramenten die een merkteken geven aldus de oude catechismus.
De priester staat in de plaats van de Heer, hij draagt op zijn kledij, of als speldje of als grafisch symbool op zijn kazuifel, het kruis opdat hij concreet de handreiking zou zijn van de offerende Christus in het zegenend gebaar van biecht en communie, doopsel en sacrament der zieken.

Het huwelijk

Gelovigen kunnen ook kiezen Gods beeld te zijn in de liefde tot elkaar in het specifieke sacrament van het huwelijk. Zoals Paulus schrijft ze verzinnebeelden het "geheim[24]". Hoe Christus van zijn Kerk vemint (hoe de man zijn vrouw bemint), en hoe de christen van Christus houdt als het hoofd van het lichaam (hoe de vrouw van de man houdt). Het is het sacrament dat de partners elkaar toedienen en door de priester ingezegend en kerkrechtelijk geregistreerd wordt; de voltrekking en voltooiing ervan vinden plaats door de geslachtsgemeenschap.
De beide sacramenten nodigen uit en bekrachtigen de instap in het project van het Rijk van God. Vanuit ons geloof worden we uitgenodigd om een Rijk te bouwen waar "Christus alles in allen wordt", "waar lammen op de been worden gebracht, kreupelen vooruit geraken.. en armen de Blijde Boodschap wordt verkondigd".
Zo hebben de voorouders het ook beleefd. Ze hebben voortdurend in het gezin de kleine kerk opgebouwd. De plechtige en eerste communie waren feestelijke momenten waar de elementen van het geloof niet ontbraken.

Afbeelding van een uitplooibaar plechtige communieprentje. (Onzen Heertje, erfgoedvereniging vzw., Poperinge.

Het H. Oliesel

Officiële, traditionele naam van het sacrament van de ziekenzalving. Ouderen onder ons kennen nog het woord "bedienen". De priester bracht "het sacrament der stervenden".
Wellicht zag je nog de bekende schilderijtjes van d pastoor die het sneeuwlandschap

23 Tabernaculum = tent, in verwijzing naar de tent van het verbond in de woestijn, waar JHWH in woonde met de ark en de cherubs, tussen wiens vleugels de 'schechina', Gods aanwezigheid troonde.
24 Brief aan de Efeziërs 5:32: "Daarom zal een man zijn vader en moeder verlaten en zich hechten aan zijn vrouw, en die twee zullen één zijn. Dit geheim is groot. Ikzelf betrek het op Christus en de kerk."

trotseert met de misdienaar en het belletje om de voorbijganger erop te wijzen dat Onze Lieve Heer mee is…. Om te ”berechten”.

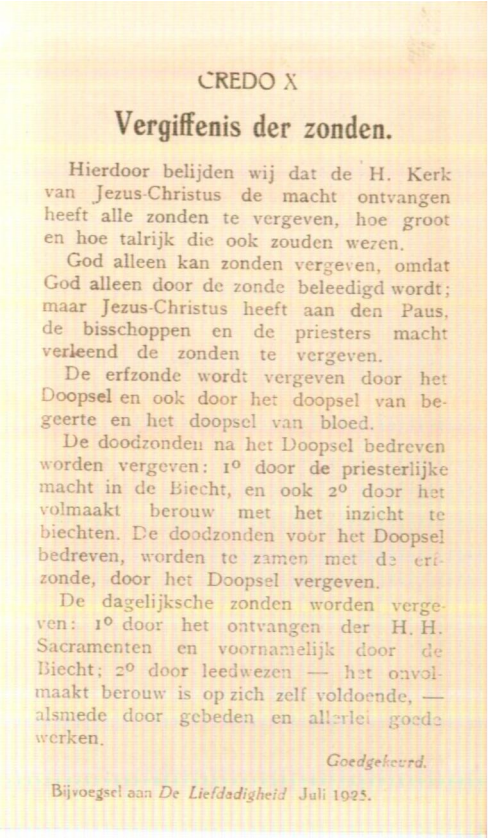

CREDO X

Vergiffenis der zonden.

Hierdoor belijden wij dat de H. Kerk van Jezus-Christus de macht ontvangen heeft alle zonden te vergeven, hoe groot en hoe talrijk die ook zouden wezen.

God alleen kan zonden vergeven, omdat God alleen door de zonde beleedigd wordt; maar Jezus-Christus heeft aan den Paus, de bisschoppen en de priesters macht verleend de zonden te vergeven.

De erfzonde wordt vergeven door het Doopsel en ook door het doopsel van begeerte en het doopsel van bloed.

De doodzonden na het Doopsel bedreven worden vergeven: 1° door de priesterlijke macht in de Biecht, en ook 2° door het volmaakt berouw met het inzicht te biechten. De doodzonden voor het Doopsel bedreven, worden te zamen met de erfzonde, door het Doopsel vergeven.

De dagelijksche zonden worden vergeven: 1° door het ontvangen der H. H. Sacramenten en voornamelijk door de Biecht; 2° door leedwezen — het onvolmaakt berouw is op zich zelf voldoende, — alsmede door gebeden en allerlei goede werken.

Goedgekeurd.

Bijvoegsel aan *De Liefdadigheid* Juli 1925.

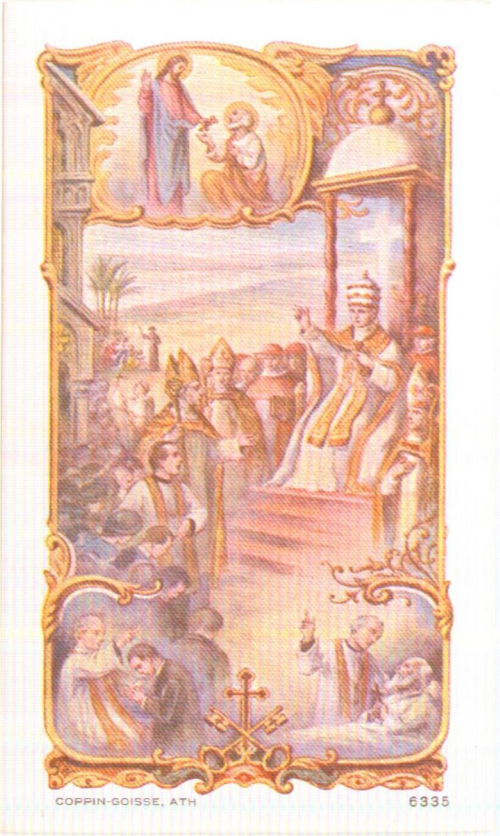

Het Sacrament des Huwelijks.

Bepaling. *Het huwelijk verbindt man en vrouw wettig, tot d-n dood toe, en schenkt hun gratie om met elkander christelijk te leven en kinderen tot Gods glorie op te brengen.*

Wezenheid. *De band welke man en vrouw verbindt, kan niet verbroken worden dan door den dood: in die onverbreekbaarheid ligt d- wezenheid van dit sacrament. Verplichting en verbintenis zijn enkel na onderlinge overeenkomst en toestemming mogelijk; zoo brengt het huwelijk deze verbintenis te weeg, omdat dit sacrament een contract is.*

Doel. "God schiep den man en de vrouw. Hij zegende hen en zegde: Groeit en vermenigvuldigt. . (Gen. 1-27)

Gij zult deze jonge vrouw in vrees des Heeren nemen! in de hoop kinderen te hebben en niet met de bedoeling uwe driften te voldoen. (Tob. 6, 16.)

Het huwelijk beoogt man en vrouw onderlinge hulp te verschaffen om de zware lasten van het samenleven en het opbrengen der kinderen beter te dragen.

Plichten der Echtgenooten. *De echtgenooten zijn zich onderling getrouwheid, genegenheid en behulpzaamheid verschuldigd. De man moet voor de onderhoud van het huisgezin zorgen, wijl hij er van het hoofd is. De vrouw is aan het gezag van den man onderworpen, in al wat niet strijdt tegen de goddelijke of de kerkelijke wetten.*

De ouders moeten hunne kinderen beminnen en ze christelijk opvoeden.

Imprimatur:
Tornaci, 25 maii 1923.
V. Cantineau, vic. gen.

Toevoegsel aan De Liefdadigheid Maart 1924.

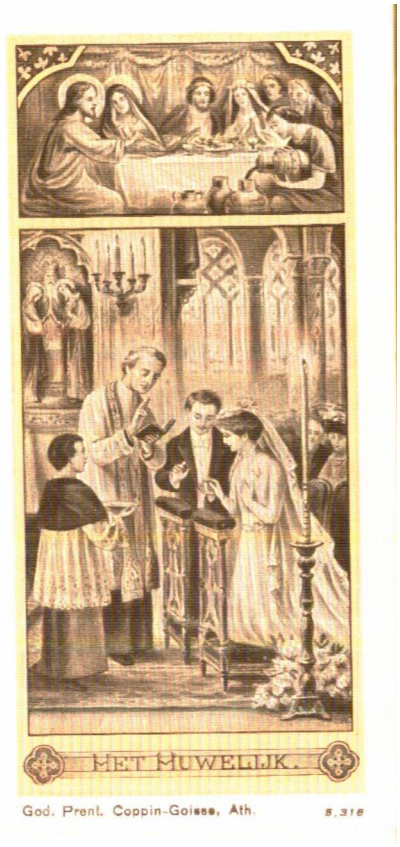

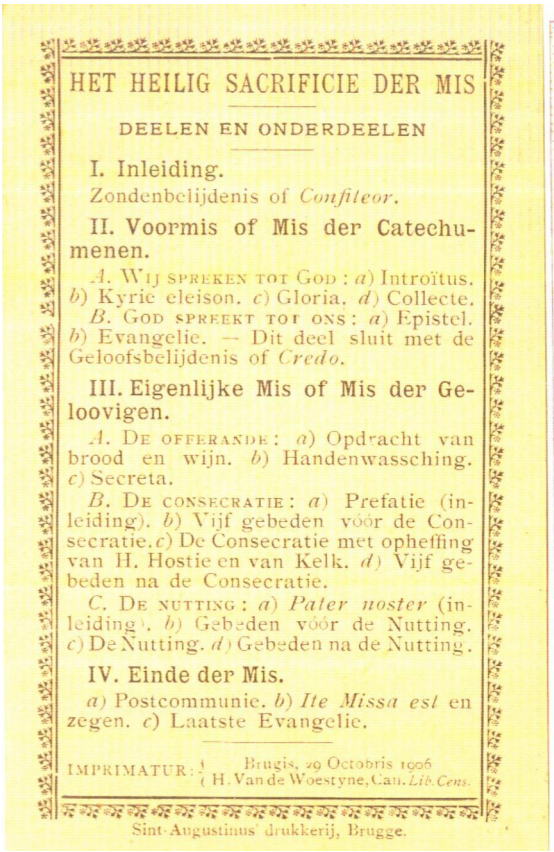

HET HEILIG SACRIFICIE DER MIS

DEELEN EN ONDERDEELEN

I. Inleiding.

Zondenbelijdenis of *Confiteor*.

II. Voormis of Mis der Catechumenen.

A. Wij spreken tot God : *a*) Introïtus. *b*) Kyrie eleison. *c*) Gloria. *d*) Collecte.
B. God spreekt tot ons : *a*) Epistel. *b*) Evangelie. — Dit deel sluit met de Geloofsbelijdenis of *Credo*.

III. Eigenlijke Mis of Mis der Geloovigen.

A. De offerande : *a*) Opdracht van brood en wijn. *b*) Handenwassching. *c*) Secreta.
B. De consecratie : *a*) Prefatie (inleiding). *b*) Vijf gebeden vóór de Consecratie. *c*) De Consecratie met opheffing van H. Hostie en van Kelk. *d*) Vijf gebeden na de Consecratie.
C. De nutting : *a*) *Pater noster* (inleiding). *b*) Gebeden vóór de Nutting. *c*) De Nutting. *d*) Gebeden na de Nutting.

IV. Einde der Mis.

a) Postcommunie. *b*) *Ite Missa est* en zegen. *c*) Laatste Evangelie.

IMPRIMATUR : Brugis, 29 Octobris 1906
H. Van de Woestyne, Can. *Lib. Cens.*

Sint-Augustinus' drukkerij, Brugge.

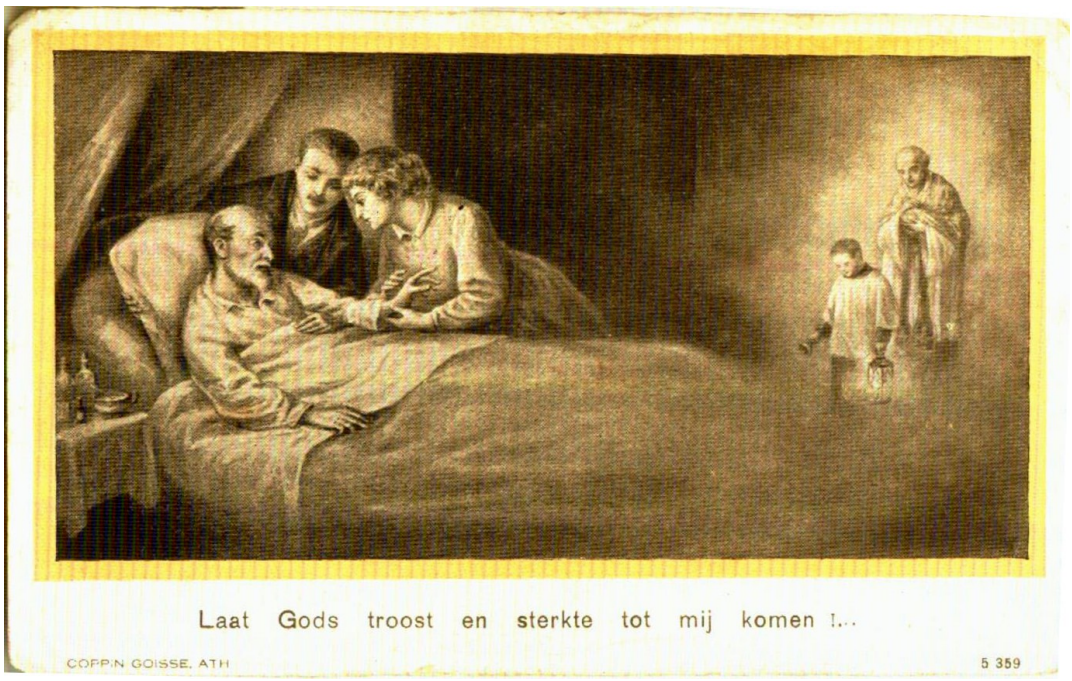

Inhoudsopgave

Begripsomschrijving....2
– Sacramentaliën....2
– Schapulier....2
– Sacramentele genade....3
SACRAMENTEN....4
Het H. Doopsel....4
- Het Doopselsacrament....4
- De doopbeloften....5
- De doopvont....5
Het H. Vormsel....5
De biecht....5
De H. Eucharistie....6
- Eucharistie = dankzegging....6
- Symbolen....6
Het H. priesterschap....8
Het huwelijk....8
Het H. Oliesel....8